

INTERJÚ

INTERJÚ

Jámborné Balog Tünde festőművész, író. Pályájának öt évtizede alatt több mint hatvan önálló kiállítása volt, meghívták múzeumokba, kultúrházakba, templomokba itthon és külföldön. Képzőművészeti alkotásainak nagy része szépirodalmi indíttatású. „Hetekig, néha hónapokig mondogattam magamban szavakat, verssorokat, míg végül arcuk lett: testet öltöttek az öreg szótteseken.” Majd a képek irodalomká váltak.

Meghívtak a „valóból” az „égi más” festett világába

Beszélgetés Jámborné Balog Tünde képzőművésszel

Mi volt előbb az életedben, a szó vagy a kép?

Nem tudom elválasztani a kettőt egymástól. Családomban létszükséglet volt az olvasás, anyám versekkel, mesékkel altatott, ám közben szép tárgyak vetek körül, és festmények néztek rám a falakról. Néhányat anyám festett, tehetséges amatőrként másolta a „művészlapokról” kora kedvelt festőinek műveit. A háborút egy Kézdikovács László-festmény másolata élte túl és egy akvarellje a lánykori szobájáról. Minden egyebünk Máramarosban maradt, első rajzaimmal együtt, mert ahogy meg tudtam fogni a ceruzát, attól kezdve rajzoltam.

A háború után a menekülésből Makóra, nyomdász nagyapámékhoz érkeztünk vissza, és 1945 őszén anyám beíratott az apácák patyolattiszta iskolájába. A háború, a menekülés szürreális képei és a rettegés után ez a miliő meghatározó volt számomra, a rend és az állandóság ethoszát adta útravalónak egy felforgatott világban, amelynek abszurditását gyerekként is tapasztalhattam, átélve az iskolarendszer átalakítását, az egyházi iskolák államosítását, a szerzetesek elhurcolását és a csóstitül ránk zúdított pedagógiai „reformok” vadhajtásait.

A tanáraid közül kik voltak rád nagy hatással?

Autodidakta voltam. A szó szoros értelmében nem voltak mestereim, inkább csak mentoraim és pártfogóim, akik támogattak és terelgetni próbáltak azon a sajátosan tekervényes úton, amit a képzőművészet terén bejártam, mire rátaláltam a saját hangomra. Rajztanári képesítést is csak levelező tagozaton szereztem a Szegedi Tanárképző Főiskolán, harmincévesen, három gyerek anyjaként.

Igazán nagy hatással ketten voltak rám kamasz éveimben. Egyikük a műgyűjtő dr. Szilágyi Géza, apám orvoskollégája és barátja, a helyi művészek mecénása, aki, meglátva rajzaimat – az *Örök barátainkból* válogatott kedvenc verseim illusztrációit – megajándékozott Csabai István *Az impresszionizmus kora* című remek könyvével, amit ronggyá olvastam. Elvitt a háború után nyomorgó pártfogoltjai műtermébe, ahol láthattam a helyi művészeket munka közben. Megrészegülve a terpentín, az olajfesték szagától és Fáy Lóránt, Ács Ferenc, Károlyi Lajos és a makói Torma Imre Szilágyiék falait borító műveinek látvá-

nyától, megfogadtam Géza bácsi tanácsát: krokikat rajzoltam felelő osztálytársaimról, tanárimról, portrékat a családomról, és ha nem volt modellem, a saját kezemet rajzoltam.

A másik ösztönzés – tudta nélkül – egy festőművészrajztanártól származott. 1951 őszén a latin után a múzsákat is kitessekelték a gimnáziumokból, így Ecsödi tanár úr (a 20-as években Csók István tanársegédje, Szinyei-ösztöndíjjal járt Párizsban, tagja volt az UME-nek, az Új Művészek Egyesületének, és gyakori résztvevője műcsarnoki, Ernst múzeumi kiállításoknak) az általános iskolába került, ahol fél évig tartott nekünk lebilincselő művészettörténeti előadásokat. Szerény, halk szavú, ám nagy tudású, rendkívüli ember volt. Híressé vált gimnáziumi tanítványai (az 1946–47-ben Makón érettségizett Lator László költő, Domokos Mátyás irodalomtörténész, a grafikus Szilvássy Nándor és dr. Tóth Ferenc, a helytörténész múzeumigazgató) is rajongtak érte, 1975-ben megrendezték első – és életében utolsó – önálló kiállítását Makón. Felnőttként, amikor már én is festettem, újra találkoztam vele férjem révén, akinek szülei 1945 és 1954 között társbérletben laktak Ecsödiékkal Makón, egy államosított kis villa egy-egy szobájában; az ebédlőt közösen használták. Amikor férjhez menve odaköltöztem, Ecsödiék már a fővárosban éltek, ám a falakon sötétebb foltok jeleztek a festmények helyét, amelyeket fél évszázad múlva a Nemzeti Galéria megvásárolt a „tanár úr” hagyatékából. Anyósom mindegyikre jól emlékezett, keletkezésük történetét is ismerte, és annyira felcsigázta érdeklődésemet, hogy férjem megszervezte látogatásunkat Budára, Bartók Béla úti lakásukba, ahol a tanár úr kihordta a cselédszobában raktározott életművének meghatározó darabjait az ötödik emeleti függőfolyosóra. A Makón már legendává vált, jobb híján a római iskola szürreálisabb vonulatához sorolható képei, a *Párkák*, a *Gyöngyosoros nő*, a *Kötéltáncos ég és föld között lebegve* végleg meghívtak a „valóból” az „égi más” festett világába.

Hogyan ismerted meg a férjedet?

Itt, a makói főtéren, 1953 téli napfordulóján, egy hónappal azután, hogy a börtönből szabadult. Gimnazista voltam,

tizenöt éves, ő tízzel idősebb nálam. Barátnőm – távoli rokona – mutatta be. Ránéztem a kavargó hóesésben, és tudtam, hogy ő az, akivel le akarom élni az életemet.

Miért volt börtönben?

A fordulat éve után, 1949-ben Makón is összeszedték a fiatalokat, Nyugatról hazatért leventéket, barátaikat, ismerőseiket. Férjem egyetemista volt, harmadéves orvostanhallgató, amikor „egy kis beszélgetésre” elvitték a Hadügyminisztérium Katonapolitikai Csoportfőnökség emberei. A „katpol” az ÁVÓ elődje volt. Konceptiós perben első fokon hét év kényszermunkát kapott, másodfokon összeesküvésért öt év börtönre enyhítették az ítéletet, mert néhány ígéreten kívül semmit sem találtak, és mert „a szervezkedés” 1945-ben „bizonytalan körülmények között kezdődött”, és „kibontakozás helyett széteső tendenciát mutatott...” Szabadulása után minden ajtó bezárult előtte. Ugye, „duplanullás” volt, az iratokhoz sem lehetett hozzáférni. Többen próbálkoztak, hogy vissza-

juttassák az egyetemre, de nem sikerült, segédmunkásnak is csak protekcióval vették fel. Harmadikos voltam, amikor udvarolni kezdett, ki akartak csapni miatta a gimnáziumból, de az első Nagy Imre-kormány alatt kissé javult a helyzet, így maradtam, és 1956 nyarán jelesen érettségiztem. Apám kívánságára orvosnak jelentkeztem, de nem mentem el a felvételire. Versek írtam és fordítottam, rajzoltam. A forradalom leverése után Nyugatra készültünk. 1957 januárjában összeházasodtunk, és nekivágtunk a jugoszláv határnak, de eltévedtünk a téli éjszakában, visszafordultunk, és én beköltöztem az apósoméék ebédlőjébe. Január végén a férjemet elküldték a munkahelyéről, én sehol nem kaptam állást, az apósom nyakán éltünk, akit 49-ben, fia elhurcolásakor kitétek megyei hivatalából, azóta idénymunkákból tengődött anyósommal. A szüleim is támogattak, ahogy tudtak, de mindezek mellett is nehéz körülmények között kezdődött közös életünk. A forradalom kitörésének évfordulójára megszületett első gyerekünk. Férjemet felvették az Építőipari Ktsz.-be, kis-

Jámborné
Balog Tünde,
Lúdvári
kisasszonyok,
2001
© Jámborné
Balog Tünde

Jámborné
Balog Tünde,
Fűz-fű,
1992
© Jámborné
Balog Tünde

ipari termelőszövetkezetbe kocsikísérő rakodónak, azután segédmunkás lett, cserépkályhásoknak hordta a sarat, de iskolázott agyával hamar átlátta a szakmai részleteket, és mire megjött második gyerekünk, cserépkályhás szakmunkás lett, majd részlegvezető. Később felvették technikumba is, esti tagozatra, de hétvégeken tovább rakta a cserépkályhákat „fusiban”.

Hogy folytatódtak festőtanulmányaid?

Végül én is a Ktsz.-be kerültem. Címfestő ipari tanulót kerestek, és oda végre fölvettek. Akkor csökkentették felére

az érettségizettek képzési idejét, és az MTH-ba, a Munkaerőtartalékok Hivatalába csak negyedévente kellett bemenni vizsgázni. A szakmát gyorsan megtanultam, egy-két hónap után önállóan dolgoztam a műhelyben. Gletteltem, mázoltam, aranybetűs üveg névtáblákat, plakátokat, cégtáblákat írtam-festettem. Dadogós, öreg mesterem hamar rájött, hogy nyugodtan rám bízhat mindent. „Tü-tü-tündécske, megyek mu-mu-munkát keresni” – szolt be reggelente, és indult fusimunkát szerezni. Én megcsináltam, ő meg elosztotta a pénzt, mind a ketten jól jártunk. Ám amikor letettem a szakmunkásvizsgát, tovább nem kellettem, mert nem kapott utánam semmit. Dekorációs lettem a Vendéglátó Vállalatnál, voltam állatösszeíró, orvosírnök, közegészségügyi ellenőr.

A címfestőségnek azonban nagyon sokat köszönhettem. Megtanultam a festés mesterségbeli, technikai részét. Megismertem az anyagokat, tudtam bánni velük, és a műhelyben kezdtem el festeni. A rajzolásat addig se hagytam abba, de ez más volt. A terpentín, a lenolaj illata felidézte a rég látott festőműtermeket, és nem tudtam ellenállni csábításuknak: „igazi” képeket festettem, portrét, tájat, csendéletet. Megkedveltem a temperát is, és pasztellportrékat csináltam rusztikus felületű rongylemezre, Rippl-Rónai „suszter-deklíjére”.

Templomba is készítettél színes üveglakot. Az milyen technikával készült?

Akkor már tanítottam, de vállaltam dekorációs munkákat, és két faluba is festettem templomablakokat. A magyarcsanádi Szent Gellért-templomban azzal bíztak meg, hogy mázolja („tuffolja”) be a hajó ablakait, mert a szentély ólomüveg szentjei miatt nagy volt a különbség a két tér megvilágítása között. Tizenkét ablakról volt szó (140 darab 40×50 cm-es ablakszembről). Elvállaltam mázolásárban, ha azt festhetek rájuk, amit akarok. Elfogadták, így megterveztem a teremtés napjait a kórus arkangyalaival, az Egyházművészeti Bizottság pedig jóváhagyta. Tubusos olajfestéket használtam, erős fekete kontúrokkal, amelyek vonaljátéka önmagában is kifejező volt, és lazúrosan kitöltöttem színnel a felületeket. Amikor Solymár István, aki a Magyar Nemzeti Galéria főigazgató-helyettese volt 1976-ig, először járt Makón 1968-ban, már készen, a helyén látta. Azt mondta, hogy ezek a legszebb modern üveglakok Sztehlo Lili városmajori ablakai óta. A kövegyi katolikus templomban tíz ablakra festettem zoltárokhoz tervezett kompozíciókat. Készítettem sgraffitót is a kis, XIX. századi temetőkápolnában itt, Makón, hasonló felfogásban: fekete vakolatkontúrral, nyers fehér vakolattal kitöltve. Pár éve leverték, állítólag salétromos lett a fal. Az ablakok is pusztulnak, de ez várható volt, hiszen szükségmegoldásként születtek, csoda, hogy fél évszázad után még maradt belőlük valami.

Jártál művésztelepekre, kiállításokra?

Egykori általános iskolai tanárnőm – Karsainé Volent Irén – segítségével a 60-as évek elején eljutottam a szegedi tanárképző főiskola rajz tanszékének nyári művésztelepeire, és a helyi rajztanárok makói kiállításain is rendszeresen szerepeltem. Rábeszélte, hogy menjek el képesítés nélkül rajzot tanítani, és 1964-ben felvettek rajz–földrajz szakra is levelezőnek a tanárképző főiskolára. Hathetes volt a harmadik gyerekünk, amikor először mentem vizsgázni.

Miért hagytad abba a táblaképfestést?

A közvetlen oka az volt, hogy egy csoportos kiállítást nem engedélyeztek 1964-ben. Három rajztanár kollégával együtt állítottam volna ki, de a zsűri már előre megmondta, hogy itt nem lesz kiállítás. Akkoriban előfordult ilyesmi. Nagyon letörtem, személyes kudarcként éltem meg, hiszen korábban már voltak itt sikeres kiállítások. Megfogadtam, hogy többet nem veszek ecsetet a kezembe, és belevetettem magam a rajztanításba.

Akkor kezdte el batikolni?

Igen, a gyerekekkel. Olvastam egy keceli kolleganő batikszakköréről, és harminc gyerekkel nekiálltam batikolt terítőket csinálni anyák napjára. A klasszikus jávai technikával dolgoztunk: olvasztott paraffinnal rajzoltunk mintákat ecsettel a fehér vászonra, és hideg ruhafestékkoldatba mártottuk. A vászon befestődött, a minta fehér maradt. Száradás után a színes részekben folytattuk a paraffinozást, és sötétebb festékekbe mártottuk, így a kész munka fehér és színes mintás terítőcske lett, amiből újságpapírok között vasalva távolítottuk el a paraffint. Kipróbáltam, lehet-e figurális ábrázolásra használni a batikot. Lehetett. Szokványos témákkal, selyemre kezdtem, de ez az anyag nem illett a rajzot hangsúlyozó, konstruktív stílusomhoz és a növekvő méretekhez. 1967-ben egy kolleganőm színpadra állította *Kőműves Kelemenné* balladáját, és díszlet kellett hozzá. Megcsináltam Déva várát vastag, fonalmentő vászonra batikolva, két gyerek tartotta a háttérben magas rúdra szerelve, mint a búcsúsok a templomi zászlókat. Első batikjaim (*Kőműves Kelemenné*, *Hej halászok*, *Megöltek egy legényt*) ilyen anyagra készültek. Ezekkel indult népdal- és népballada-sorozatomban. Pap barátunk, Hamvas István makói Fájdalmas Szűzanya szervita kápolnájába a giccses Szent Antal- és Kis Szent Teréz-szobor helyére egy-egy batikkárpitomban került. Utóbbiakra a szakrális néprajz nagy tudósa, a katedrójától megfosztott Bálint Sándor adta áldását, akivel élete utolsó másfél évtizedében közeli barátságba kerültünk. „Ez kész” – mondta Sándor bácsi,

amikor meglátta szentjeimet, vagyis véget ért a keresés, megtaláltam a mondanivalómhoz illő legadekvátabb kifejezési formát a batikban. Ezzel egy időben másik megerősítést is kaptam. Pogány Ödön Gábor, a Magyar Nemzeti Galéria akkori főigazgatója kiállítást nyitott Makón, és Kopasz Márta, a kiváló szegedi grafikus munkáimmal együtt bemutatott neki. Vásznaim elnyerték tetszését, és a népi témák folytatását ajánlotta. Ezt meg is tettem, nem sokkal később elkészült a húsz négyzetméteres *Karácsony, húsvét, pünkösöd* című oltárképem Hamvas István kápolnájába, ami meghozta az önálló kiállítás lehetőségét.

Mikor és hogyan jött létre az első önálló kiállításod?

1968 őszén Makóra jött Solymár István művészettörténész Nagy István-képeket keresni a Magyar Nemzeti Galériának. Vendéglátója, Tóth Ferenc, a József Attila Múzeum igazgatója nemcsak kiváló helytörténész volt, hanem zseniális menedzser is. Megmutatta a kápolnabeli batikomat Solymárnak, aki azonnal meg akart ismerni. Éppen akkor vasaltam ki a *Júlia szép leányt*, paraffinfüstben úszott a lakás, amikor beállítottak hozzánk. Solymár a sorozat első fél tucat darabja láttán felajánlotta, hogy ha kész a többi is, rendez nekem kiállítást. Úgy is lett. A következő évben küldött zsűrit, D. Fehér Zsuzsa művészettörténésszel, akinek a neve fogalom volt azokban az időkben, majd megrendezte és meg is nyitotta a makói múzeumban *Népdalok és népballadák* című kiállításomat. Solymárral jött erdélyi származású felesége, Magdi is, aki megajándékozott néhány régi kendervászon konyharuhával, ami ideális anyaga lett batikképeimnek, attól kezdve csak háziszőtt vasznakat használtam. A kiállítás körbejárt a megye múzeumaiban,¹ Solymár a hódmezővásárhelyit is megnyitotta, és attól kezdve meghívtak a Vásárhelyi Őszi Tárlatokra. Igaz, mindig csak egy művel szerepeltem, és többnyire a szűk, sötét emeleti átjáróban, de nekem megfelelt, mert az akkor még épp hogy csak „túrt” Tóth Menyhért szintén egyetlen festményével szemben lógott a falon. 1970-ben Solymár elvitte népdal-sorozatomban Pestre, a Hazafias Népfront Belgrád rakparti klubjába, kritikákat közölt rólam az általa szerkesztett *Művészetben*,² és felvételre ajánlotta a Művészeti Alapba. Ez utóbbi próbálkozása sikertelen maradt, és később sem vettek föl, pedig olyan neves ajánlóim voltak, mint Kokas Ignác és Sváby Lajos festő, illetve Somogyi József szobrász. Mondvacsinált kifogásokkal utasítottak el, mint például „művészeti zsákutca”, „túl irodalmi”.

Ennek ellenére az öt évtized alatt több mint hatvan önálló kiállításom volt, meghívtak múzeumokba, kultúrházakba, templomokba itthon és külföldön is. Budapesten

¹ BÁLINT Sándor: *J. Balog Tünde kiállítása = Művészet 11, 1970, 1. sz. 42–43.*

² TRENCSENYI László: *Balog Tünde kiállítása = Művészet 11, 1970, 9. sz., 32; P. TURCSÁNY Zsuzsa: Balog Tünde kiállítása = Uo., 32–33.*

Jámorné
Balog Tünde,
*Dédapám
huszár volt*
Bécsben,
1981
© Jámorné
Balog Tünde

például az Eötvös Kollégiumban, a budai Magdolnatoronyban (*Ars Sacra*, 2013), a KÉSZ Előpatak utcai székházában Erdélyi Zsuzsanna hetvenedik születésnapján. Voltak kiállításaim Szófiában a Magyar Kultúra Házában, Ópusztaszeren Csete György felkérésére az Erdők Templomában, a bécsi Glanzing-templomban, Szabadkán a Képzőművészeti Találkozó kiállítótermében. A Petőfi Irodalmi Múzeum megvásárolta a Krúdy-sorozatomban (*Álmoskönyv*) tizenkét darabját,³ a Magyar Nemzeti Galéria pedig 1977-ben megvette a Solymár István emlékére készített *Szindbád téli útja* című vásznamat, ez azonban eltűnt: hat éve reprodukciót kértem róla az albumomhoz, de nem találták meg.⁴ Tucatnál is több a kiállítások alkalmával elveszett és templomokból eltűnt vásznaim száma.

Miért lett vége a képzőművész-pályádnak?

Batikjaim nagy része irodalmi indíttatású: a szavak képpé váltak bennem. A népköltészet, mondókák, népszokások, a népi hiedelemvilág, az archaikus imádságok, a táltos-

hiedelmek mellett a *Biblia*, az ősi magyar hitvilág, családtörténet, nyelvemlékeink, Weöres Sándor játékos versei, Lorca *Torreádorsíratója*, a középkori hónapképek és kalendáriumok, Krúdy *Álmoskönyve* és az erdélyi falurombolás hírei adták az ihletet. Hetekig, néha hónapokig mondogattam magamban szavakat, verssorokat, míg végül arcuk lett: testet öltöttek az öreg szöttekeseken. Két utolsó vásznamon József Attila megszemélyesített versmotívumaival búcsúztam el a festészettől 2005-ben, a lebomlott kontyú, síró *Őszi esővel* és a rongyokba öltözött, holdat gyűjtő *Külvárosi éjjel*: félig-meddig önarcképek, mindkettő én magam vagyok.

Ekkor fordultam végleg az írás felé, amivel akkor már egy évtizede foglalkoztam. Irodalmi díjak, megjelent novelláskötetek álltak mögöttem, és fizikailag sem bírtam már a súlyos vásznak festékbe mártását, emelgetését, vasalását. Öregségemre fordult a kocka: a képek szavak mezét öltve magukra irodalommal váltak.

³ Ltsz. 78.70.1.–78.81.1.

⁴ Jámorné Balog Tünde meglévő két műve a Magyar Nemzeti Galériában: *Szélház*, 1978, papír, ofszetlito, 220×162 mm, Jelenkori

Osztály, ltsz. MM79.62.8; *Anyám a Styxen*, 1979, papír, ofszetlito, 265×140 mm, Jelenkori Osztály, ltsz. MM80.66.7.